

ДОТРИМАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ МЕЖ СПОЖИВАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОСНОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ

Актуальність. Підвищення ефективності функціонування суспільно-територіальних комплексів регіонів України є першочерговим завданням інтенсивного економічного розвитку країни. В розробці регіональних засад політики ресурсозбереження важливу роль відіграє екологічна складова, яка визначає можливості збалансованого споживання в регіоні. Екологічне обмеження споживання визначається гранично допустимим антропогенним навантаженням на навколишнє середовище даної території, що в свою чергу залежить від екологічної місткості території та можливостей асимілювання антропогенних відходів і небезпечних викидів. Важливим завданням збалансованого територіального розвитку виступає оцінка рівня антропогенного навантаження та пошук шляхів оптимізації споживання за рахунок ресурсозберігаючих та природоохоронних заходів. Проведення даного дослідження в межах Харківської області пояснюється відсутністю подібних науково обґрунтованих оцінок для даного регіону.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженням раціонального природокористування та питань оцінки антропогенного навантаження в Україні присвятили свої роботи Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, О.М. Маринич, О.М. Паламарчук, Л.Г. Руденко, А.Г. Шапар та ін.[1,2,3,5].

Постановка завдання та мета даного дослідження. Метою дослідження є визначення ступеня збалансованості рівня споживання і природно-ресурсного потенціалу адміністративних районів Харківської області. Завданнями дослідження є відбір критеріїв збалансованості споживання, аналіз споживання природних ресурсів, виділення адміністративних районів з перевищенням показників антропогенного навантаження.

Виклад результатів дослідження. Для визначення обсягу гранично допустимого антропогенного навантаження існує багато методів, більшість із яких ґрунтується на ландшафтному підході, як інтегруючому усі напрямки природокористування. При розгляді використання природних ресурсів як засобів виробництва дослідження зосереджуються на визначенні можливостей відтворення відновлюваних ресурсів, зокрема: водних, земельних, лісових.

Існують різні підходи до визначення невичерпності відновлюваних ресурсів. В багатьох роботах для оцінки збалансованості споживання водних ресурсів використовують співвідношення обсягів споживання свіжої води до об'єму усіх доступних відновлюваних водних ресурсів. Якщо це співвідношення менше 10% , то водного стресу немає, якщо від 10% до 20%, то існує слабка нестача води, якщо 20% – 40% - то помірна, перевищення 40% означає високий рівень нестачі води (водний стрес) [6].

Проведення дослідження районів Харківської області за цією

градацією дозволило зробити певні висновки. Зокрема, за даними статистичної звітності в 2005 р. більшість районів області не відчувають водного стресу. Проте на території Харківського району споживання води втричі перевищує загальний річний річковий стік. Це свідчить про різкий дефіцит водних ресурсів в межах Харківської агломерації. Потреби у воді задовольняються за рахунок забору води в с. Кочеток Чугуївського району, каналі Дніпр – Донбас. Розрахунок сукупного споживання свіжої води та підземних вод у Чугуївському та Харківському районах свідчить про майже повне використання річного об'єму стоку в цих районах. Відповідно до цього ці райони відносяться до районів водного стресу та потребують активного збереження водних ресурсів.

Окрім Харківського та Чугуївського району до категорії помірного водного стресу відносяться Зміївський, Дергачівський райони, слабкої нестачі води – Первомайський район. До числа найбільш збалансованих районів слід віднести Зачепилівський, Валківський, Нововодолазький райони.

Ступінь споживання підземних вод можна оцінити за співвідношенням обсягів споживання до затверджених або прогнозних запасів. Аналіз затверджених запасів показує критичний рівень використання підземних вод у Первомайському, Зміївському, Куп'янському, Борівському районах. Невеликий обсяг підземних вод споживається у Печенізькому, Дворічанському, Чугуївському районі. Дослідження споживання підземних вод відносно прогнозних запасів показує критичний рівень споживання підземних вод у Харківському районі, помірну напругу у споживанні підземних вод у Близнюківському, Куп'янському районах.

Споживання лісових ресурсів можна розглядати в двох аспектах. В першому випадку слід встановити ступінь раціональності використання наявних лісових ресурсів, в другому – ступінь забезпечення території власними ресурсами. Ступінь раціональності використання лісових ресурсів визначається як норма невиснажливої експлуатації лісових ресурсів. Для лісових ресурсів в Україні вона складає 80-85% від щорічного приросту деревини та 2% від загального запасу деревини. [1].

Аналіз ступеня раціональності заготівлі показує, що в Куп'янському, Чугуївському, Богодухівському районах в 2004 році гранично допустимий показник було перевищено. Це є негативною тенденцією у зв'язку з недостатністю та нерівномірністю розміщення лісового фонду в Харківській області та середнім значенням лісистості по Україні в 38%. Проте за показником заготівлі деревини відносно загальних запасів перевищення в 2004 році не відбулося. Зазначені вище райони потребують удосконалення лісокористування та зменшення обсягів заготівлі деревини. Низькими показниками заготівлі деревини відрізнялись Валківський, Нововодолазький, Дергачівський та Близнюківський райони.

За показником забезпеченості районів власною сировиною лісового господарства усі райони можна поділити на три групи. У першу групу входять райони, в яких обсяги заготівлі деревини дорівнюють або перевищують обсяги споживання. Це майже всі

райони Харківської області, де проводили заготівлю деревини. Виключення складає лише Дергачівський район. Другу групу складають райони з низьким рівнем споживання деревини і відсутністю заготівлі. До цієї групи входять 15 районів області, де промислове споживання деревини нижче 1000 м³ деревини в рік. Третю групу складають проблемні райони зі значним перевищенням споживання над обсягами заготівлі. Це Дергачівський, Харківський, Первомайський, Дворічанський райони.

Використання земельних ресурсів є провідним видом господарської діяльності в більшості районів Харківської області. Середня частка сільськогосподарських земель та рілля в структурі земельного фонду області набагато перевищує європейські показники. Середня розораність земель в розвинутих країнах складає 20 – 25% від загальної площі території, сільськогосподарських земель – 30 – 35% [1]. Гранично допустимим рівнем використання земель в сільськогосподарських цілях є 80% території. Перевищення цих значень веде до повної руйнації природних комплексів.

Таблиця 1. Перевищення гранично допустимих обсягів споживання природних ресурсів в районах Харківської області [4].

Види природних ресурсів				
Водні ресурси		Лісові ресурси		Земельні ресурси
Водні ресурси стоку	Підземні водні ресурси	Заготівля деревини	Споживання деревини	
Харківський, Чугуївський, Зміївський, Дергачівський, Первомайський	Харківський, Близнюківський, Куп'янський	Куп'янський, Чугуївський, Богодухівський	Дергачівський, Харківський, Первомайський, Дворічанський	Близнюківський, Сахновщинський, Кегичівський, Барвінківський, Барвінківський, Шевченківський, Зачепилівський, Великобурлуцький, Первомайський, Лозівський, Валківський, Золочівський

За цим показником усі райони Харківської області було поділено на три групи. Перша група включає райони з рівнем сільськогосподарських земель у своїй структурі більше 80%. В цю групу входять 11 районів області з сільськогосподарською спеціалізацією [Таблиця 1]. Друга група включає 11 районів, в яких використання земельних ресурсів наближається до гранично допустимої норми (70 – 80%). Третя група включає райони з відносно низьким рівнем сільськогосподарських земель (менше 70%), до якої входить Дергачівський, Печенізький, Ізюмський, Харківський, Зміївський райони.

Висновки. Результати дослідження показують, що за екологічними показниками споживання відновлюваних природних ресурсів Харківська область має середній рівень збалансованості. Найбільш проблемними напрямками споживання є використання земельних ресурсів та водних ресурсів річкового стоку, які потребують розробки індивідуальних програм підвищення ефективності використання на районному рівні. Подальші дослідження проблеми полягають у розробці інтегральних показників збалансованості

споживання природних ресурсів, як основи комплексного природокористування в регіоні.

Список літератури:

1. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоторов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К., РВПС України. 1999. – 716 с.
2. Маринич А.М. Конструктивно-географические исследования региональных проблем природопользования в Украинской ССР // Изв. АН СССР. Сер. геогр. – 1982. - №6. – с. 49 – 53.
3. Проблемы комплексного развития территории / Г.В. Балабанов, И.А. Горленко, Л.Г. Руденко и др. - К. : Наук. думка, 1994. - 296 с.
4. Харківська область у 2004 році (Статистичний щорічник). – Х., Головне управління статистики у Харківській області, 2005. – 650 с.
5. Шапар А.Г., Ємець М.А., Копач П.І., Поліщук С.З., Тяпкін О.К. Методичні вказівки з розробки регіональних стратегій сталого розвитку. — Д. : Моноліт, Helmer R. Water Demand and Supply // Nucl. Desalinat. Sea Wa-ter: Proc. Int. Symp., Taejon, 26-30 may, 1997. Vienna, 1997. P. 15-24.

